

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.44

УДК 34.01

Н.А. ОПАНАСЮК, І.Л. МЕЛЬНИК

*Наталія Анатоліївна Опанасюк, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету фізичного виховання і спорту України**

ORCID: 0000-0001-7418-8622

*Ірина Леонідівна Мельник, кандидат економічних наук, доцент Національного університету харчових технологій***

ORCID: 0000-0002-0729-2056

НОРМИ ТУРИСТИЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СТРУКТУРА

Постановка проблеми. Сучасні політико-правові й суспільно-економічні процеси та глобальні виклики призводять до істотних змін у законотворенні й актуалізують проблеми формування, розвитку, організації та функціонування комплексних галузей права в правовій системі України. Це об'єктивно детермінує суттєві зміни у системі права, появи в ній нових галузей, інтегративних правових утворень, у тому числі й міжгалузевих характеру. Серед них важливу роль відведено сукупності правових норм, які регулюють суспільні відносини в сфері туризму. Акумуляуючи різні види діяльності щодо створення, розподілу, обміну та споживання туристичного продукту, а також відповідні ресурси, ринки, суспільні інститути, розширюється коло об'єктів правового регулювання та, як наслідок, формується відносно самостійна нова галузь права – туристична. У цьому контексті логічним вважається дослідження його первинної категорії – норми туристичного права. Відтак, важливим науковим завданням є визначення поняття, ознак і структури норм туристичного права, а також здійснення класифікації туристичних норм за різними ознаками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці до проблематики галузеутворення, системи права та розвитку й становлення комплексних галузей права зверталися такі вчені, як С.С. Алексєєв, А.Г. Бобкова, А.П. Гетьман, Л.М. Добробог, А.А. Заєць, М.І. Козюбра, В.В. Костицький, В.В. Копейчиков, Т.Є. Маруховська, Ю.М. Оборотов, А.Ю. Олійник, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Опришко, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінювич, В.М. Селіванов, В.О. Сєрьогін, О.Ф. Скакун, Я.М. Шевченко, Ю.С. Шемшученко, Т.П. Чубко, О.І. Ющик та інші.

Дослідженням питань системи права та галузей права займалися також і зарубіжні науковці, а саме: А. Кауфман, А. Клаус, М. Кріле, Р. Леже, М. Лесаж, Ф. Матронарді, У. Твайнінг, А. Уілсон, Н. Філіпсен, М. Фуаре та інші.

© Н.А. Опанасюк, І.Л. Мельник, 2020

* *Nataliia Opanasiuk, Ph.D. in Law, Associate Professor of the National University of Ukraine on Physical Education and Sport*

** *Iryna Melnyk, Ph.D. in Economic, Associate Professor of the National University of Food Technologies*

Водночас, не применшуючи значення цих та багатьох інших досліджень, зазначимо, що розуміння туристичного права як юридико-доктринальної категорії не позбавлене певної складності та дискусійності. Поняття туристичного права в юридичній літературі не було предметом ґрунтовного наукового дослідження, а про ймовірність його формування лише побіжно згадується в деяких працях вітчизняних науковців.

Тим більше відсутнє розуміння єдності підходів у виокремленні туристичного права в самостійну галузь. А відтак, не досліджувалася така основна його категорія, як норма туристичного права.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, **мета** даної статті полягає в тому, щоб дослідити проблеми становлення туристичного права України крізь призму первинної його категорії – норм туристичного права. Запропонувати визначити поняття, ознаки та структуру норм туристичного права, а також здійснити їх класифікацію за різними ознаками.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтовуючи, що туристичне право є цілісною правовою системою, не можемо не дослідити таку первинну категорію даної системи, як норма туристичного права. Адже вона є передумовою існування туристичного права, її слід розглядати насамперед як первинний фактор усієї туристичної правової системи.

Згідно з усталеними положеннями теорії права норма права (у т. ч. й туристичного) – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, яке встановлюється та охороняється компетентними органами держави, у тому числі якщо такі правила зазначені в договорах, зокрема, у сфері туризму.

Норми туристичного права, як і норми інших галузей права, виконують функції регулятора відповідних суспільних відносин. Вони або вимагають від особи чи організації визначеної поведінки (тобто виконання тих чи інших дій, а іноді й утримання від них), або дозволяють їм здійснення дій на свій власний розсуд.

Так, наприклад, існує правова норма, в силу якої з метою забезпечення прав і законних інтересів громадян – споживачів туристичних послуг – туроператор і турагент зобов'язані здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності (гарантією банку або іншої кредитної установи) перед туристами. Тобто ця норма пропонує туристичним підприємствам (туроператорам і турагентам) визначену активну поведінку.

І, навпаки, якщо вказано, що туристи зобов'язані не порушувати права та законні інтереси інших осіб, вимоги законів, які діють на території країни перебування, поважати політичний і соціальний устрій, традиції, звичаї, релігійні вірування країни (місця) перебування, то це означає, що туристи повинні утриматись від подібних дій, а діяти лише в межах, дозволених законодавством країни перебування.

Правова норма, згідно з якою туристи вправі самостійно укладати договори на обов'язкове страхування (медичне та від нещасного випадку), надає їм можливість діяти за власним розсудом. Водночас у цьому випадку туристи зобов'язані завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування (наявність відповідного страхового полісу). За таких умов дана норма також поєднує і визначену активну поведінку туриста.

Отже, *норма туристичного права* – це правило поведінки, що набуває якостей нормативності й загальнообов'язковості в чітко встановленому порядку. Проте такою норма туристичного права стає лише тоді, коли вона видається уповноваженим на те органом у межах його компетенції та відповідно до визначеної процедури. Обов'язковою ознакою норми туристичного права є те, що вона являє собою правило, здійснення якого забезпечується державою. Тобто реалізація норм туристичного права забезпечується, з одного боку, створенням державою реальних умов і засобів, що сприяють безперешкодному добровільному здійсненню відповідними суб'єктами сформульованих у правовій нормі зразків поведінки, а з іншого – засобами заохочення, переконання й примусу до бажаної поведінки, а також можливого застосування санкцій у разі невиконання вимог туристичної правової норми.

З огляду на зазначене можна вказати наступні ознаки норм туристичного права:

- 1) вони є формально визначеним правилом поведінки;
- 2) вони являють собою правило поведінки, що має загальнообов'язковий характер, оскільки встановлюється або санкціонується державою;
- 3) вони набувають властивостей нормативності та загальнообов'язковості згідно з суворо встановленим порядком;
- 4) забезпечуються державою – відповідними державними гарантіями його реалізації.

Не менш важливим фактором у визначенні туристичної правової норми є те, що їй (туристично-правовій нормі), як і іншим правовим нормам, притаманна певна структура, під якою розуміється внутрішня побудова норми, визначений порядок взаємозв'язків, взаємообумовленості складових частин та елементів норми.

У правовій науці найпоширенішою є ідея про триелементну побудову правової норми, відповідно до чого вона логічно складається з диспозиції, гіпотези та санкції. Така структура найбільш повно відповідає й нормі туристичного права з точки зору її логічної побудови¹.

Гіпотеза – це частина туристичної правової норми, в якій міститься вказівка на ті умови, за яких настає чинність правил, що встановлені в диспозиції.

Диспозиція – це частина туристичної правової норми, в якій у вигляді владного примусу визначається те, як повинні (чи можуть) вести себе суб'єкти – учасники туристичних суспільних відносин.

Санкція – це частина туристичної правової норми, яка містить вказівку на ті правові наслідки, що настають через порушення правила, зафіксованого в диспозиції, чи умови, зазначеної в гіпотезі.

Щодо структури туристичної правової норми, можемо навести наступний приклад: відповідно до Законів України «Про туризм» (ст. 17) і «Про ліцензування видів господарської діяльності» (ст. 7) туристична діяльність (туроператорська) в нашій державі ліцензується. Здійснення туристичної діяльності без отримання відповідного дозволу (ліцензії) або недодержання ліцензійних умов з надання туристичних послуг є порушенням законодавства в галузі туризму (ст. 30 Закону України «Про туризм»)².

Отже, надання туристичних послуг без наявності ліцензії є суттєвим правопорушенням і тягне за собою адміністративну відповідальність. Міра адміністративної відповідальності визначається залежно від того, вперше суб'єкт господарювання вчинив таке правопорушення чи ні протягом визначеного законом періоду.

Так, у разі провадження туристичної діяльності без одержання ліцензії на провадження туроператорської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи здійснення туроператорської діяльності з порушенням умов ліцензування, проти правопорушника може бути застосована адміністративна відповідальність, передбачена санкцією частини першої ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення у вигляді штрафу, обсягом від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією знарядь виробництва чи без такої³.

За повторне вчинення дій особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме правопорушення, або пов'язані з отриманням доходу у великих розмірах, передбачена адміністративна відповідальність вже у вигляді більшого штрафу – від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення (частина друга ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Причому слід зазначити, що до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI (із змінами та доповненнями), за отримання доходу від туристичної діяльності в розмірі 17 тисяч гривень і вище без наявності ліцензії, проти правопорушника могла бути застосована кримінальна відповідальність, що передбачалася санкцією частини першої ст. 202 Кримінального кодексу України у вигляді виправних робіт на строк до двох років або обмеження волі на той самий строк. З прийняттям зазначеного вище Закону ст. 202 Кримінального кодексу України втратила чинність, а відповідальність було гуманізовано⁴.

Отже, за наведеним прикладом гіпотезою є вказівка на ті обставини, за якими з'являється обов'язок суб'єкта туристичної діяльності отримати певний дозвіл – ліцензію – на право провадження відповідного виду діяльності. Диспозицією в цьому випадку є вказівка на відповідне зобов'язання суб'єкта туристичної діяльності. А санкцією – встановлені правовою нормою види відповідальності, що застосовуються до суб'єкта туристичної діяльності у разі порушення вимог законодавства (здійснення діяльності без наявності відповідного дозволу та відповідно розмір отриманого доходу для визначення виду юридичної відповідальності).

Зміст зазначених структурних елементів може бути цілком визначений, частково визначений або відносно визначений.

Водночас туристичному праву притаманна також класифікація правових норм, яку можна диференціювати за наступними напрямками:

1) за суб'єктом правотворчості – норми органів законодавчої влади, норми глави держави, норми органів виконавчої влади, норми органів судової влади, юридичні норми, встановлені за згодою держави громадянськими об'єднаннями, територіальною громадою;

2) за способом установаження диспозиції норми – імперативні (диспозиція формулюється органом держави) та диспозитивні (державою дається можливість суб'єктам домовитись щодо правила взаємної поведінки, яке вона буде забезпечувати, але передбачає ще й «резервне» правило поведінки, якщо суб'єкти не скористаються зазначеним дозволом);

3) за функціональною спрямованістю – регулятивні й охоронні;

4) за функціями у правовому регулюванні – матеріальні та процесуальні;

5) за формою (характером) припису – зобов'язуючі, забороняючі, дозволяючі, заохочувальні, рекомендаційні;

6) за метою дії – за простором, часом, суб'єктами.

Регулятивні норми – це певна сукупність норм, які встановлюють юридичні права та обов'язки суб'єктів туристичних відносин, розрахованих на правомірну поведінку і, як правило, не містять у собі санкцій. Так, Законом України «Про туризм» (ст. 17) закріплюється, що туристична діяльність (туроператорська) ліцензується.

Охоронні норми – це певна сукупність норм, які передбачають державний припис за вчинення правопорушення і містять відповідні санкції. Наприклад, ст. 33 Закону України «Про туризм» встановлює, що суб'єкт туристичної діяльності, який порушив законодавство в галузі туристичної діяльності при наданні туристичної послуги, що завдало шкоду, зобов'язаний відшкодувати туристу збитки у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Матеріальні норми – це певна сукупність норм, за допомогою яких здійснюється вплив на суспільні відносини шляхом прямого і безпосереднього закріплення порядку утворення та діяльності туристичних підприємств, встановлення правового статусу, прав та обов'язків суб'єктів туристичних правовідносин. Наприклад, ст. 37 Закону про туризм встановлює:

а) іноземні юридичні та фізичні особи можуть здійснювати туроператорську й турагентську діяльність шляхом утворення підприємств за законодавством України та отримання в установленому порядку ліцензії на здійснення туроператорської діяльності;

б) посередницька діяльність на території України з укладення договорів на туристичне обслуговування з іноземними суб'єктами туристичної діяльності не допускається. Така діяльність може здійснюватися лише через туроператорів, створених за законодавством України.

Процесуальні норми – це певна сукупність норм, які встановлюють процедуру здійснення прав і обов'язків учасників туристичних відносин. Так, Положенням про порядок видачі дозволів на право здійс-

нення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу, затвердженим наказом Держтурадміністрації України від 24 вересня 2004 р. № 83 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20 жовтня 2004 р. за № 1344/9943, встановлюється єдиний на території України порядок здійснення туристичного супроводу⁵.

Крім того, як вже з'ясовано, залежно від характеру припису або способу впливу на адресата туристичні норми класифікуються також на:

1) *зобов'язуючі*, які містять юридично владний припис щодо обов'язкового вчинення відповідних дій, передбачених тією чи іншою нормою. Зокрема, туроператор і турагент зобов'язані здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності (гарантією банку або іншої кредитної установи) перед туристами (ст. 15 Закону України «Про туризм»).

Така відповідальність забезпечується туроператором (турагентом) для покриття збитків, що можуть бути заподіяні туристу в разі виникнення обставин його неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, які пов'язані з необхідністю покриття витрат туриста з його повернення в місце проживання (перебування), відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором;

2) *забороняючі*, які містять юридично владні приписи щодо вчинення тих чи інших дій, передбачених відповідною нормою. Так, забороняється туроператорам провадити туроператорську діяльність без отримання ними в установленому порядку відповідного дозволу на право здійснення такої діяльності, а також виконувати в своїй назві слово «туроператор» (ст. 17 Закону України «Про туризм»); Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 991⁶);

3) *дозволяючі*, що надають право діяти на власний розсуд у межах юридичного владного припису. Наприклад, за бажанням туриста з ним може бути укладено угоду про страхування для покриття витрат, пов'язаних з анулюванням договору на туристичне обслуговування з ініціативи туриста, або угоду про страхування для покриття витрат, пов'язаних з передчасним поверненням до місця проживання при настанні нещасного випадку або хвороби (ст. 16 Закону України «Про туризм»);

4) *заохочувальні*, які стимулюють відповідні дії суб'єктів туристичних відносин. Так, суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав ліцензію на туроператорську діяльність, має виключне право на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України. Туроператор може здійснювати також і турагентську діяльність (ст. 17 Закону України «Про туризм»);

5) *рекомендаційні*, які містять поради щодо доцільності окремих дій при певних умовах туристичних відносин. Зокрема, з метою реалізації та захисту своїх прав і законних інтересів у галузі туризму суб'єкти туристичної діяльності можуть створювати неприбуткові організації у сфері туристичної діяльності в порядку, визначеному Цивільним кодексом України або Законом України «Про громадські об'єднання» чи іншими законами (ст. 28 Закону України «Про туризм»).

За метою дії туристичні норми класифікуються також за:

– простором – на загальнодержавні та місцеві;

– часом – на безстрокові, строкові та разові;

– суб'єктами – регулюють діяльність у сфері туристичних відносин фізичних осіб, юридичних осіб, неприбуткових організацій у сфері туризму.

Водночас запропонована класифікація норм туристичного права не є вичерпною. Залежно від наукових підходів можна запропонувати й іншу класифікацію⁷.

Варто також зауважити, що на основі декомпонування та структуризації правових вчень про галузеутворення зміст туристичного права, як комплексної галузі права, становлять правові норми інших галузей – конституційного, цивільного, адміністративного, фінансового тощо, за допомогою яких регулюються відносини у сфері туризму. Зокрема:

1) норми конституційного права регламентують найважливіші відносини в сфері туризму: права і свободи людини та громадянина і їх гарантії; норми про компетенцію вищих органів державної влади у нормативному регулюванні туризму, про підприємництво, приватну власність, природокористування тощо;

2) норми адміністративного права визначають структуру державних органів, на які покладено обов'язок державного регулювання за здійсненням туристичної діяльності суб'єктами господарювання, та регулюють їх відносини з суб'єктами туристичної діяльності;

3) норми цивільного права регламентують договірні відносини між учасниками ринку туристичних послуг, визначають загальні умови укладення договору, межі й підстави цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань, а також захист прав споживачів туристичного продукту (послуг);

4) норми транспортного права регулюють відносини, пов'язані з перевезенням туристів наземним, морським (річковим) і повітряним транспортом, а також відповідальність перевізників за ненадання або неякісне надання послуг перевезення;

5) норми страхового права регламентують відносини, що виникають під час укладання і реалізуються в процесі виконання договору страхування. Регулювання відносин у сфері туризму здійснюється також відповідними нормами кримінального, господарського, фінансового, податкового та інших галузей і підгалузей права. Отже, норми туристичного права мають тісний зв'язок з нормами фундаментальних та інших галузей права, що є істотною характеристикою правової системи й правової науки в цілому, а також підтверджують нашу наукову тезу щодо виокремлення нової комплексної галузі – туристичного права.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дослідження норм туристичного права, визначення поняття, ознак і структури норм туристичного права, а також їх класифікація за різними ознаками під-

силить наше твердження про виокремлення комплексної галузі туристичного права у вітчизняній системі права. Це також є важливим кроком, що призведе до пошуків ґрунтовних наукових досліджень у даній сфері, на підставі яких доцільно було б здійснити реформування законодавства у сфері туризму, що відповідало б реальним викликам сучасності та враховувало б кращі міжнародні практики.

¹ Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. Москва : Юрид. лит., 1981. Т. 1. С. 53–63.

² Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/>

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1983 р. № 8073-Х (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>

⁵ Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу : наказ Держтурадміністрації України від 24.09.2004 р. № 83 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 20.10.2004 р. за № 1344/9943. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04>

⁶ Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 991. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/991-2015-%D0%BF>

⁷ Опанасюк Н.А. Система правового регулювання туризму в Україні / Інновінг в туризмі : монографія. Київ: КНТЕУ, 2016. 532 с.

Резюме

Опанасюк Н.А., Мельник І.Л. Норми туристичного права України: поняття, ознаки та структура.

У статті досліджено проблеми становлення туристичного права України, а також первинної його категорії – норм туристичного права. Зокрема, визначено поняття, ознаки та структуру норм туристичного права, а також здійснено їх класифікацію за різними ознаками.

Визначено, що структура норми туристичного права, з точки зору її логічної побудови, представлена триелементною архітектонікою правової норми, відповідно до чого вона складається з диспозиції, гіпотези та санкції. Приклади структури туристичної правової норми наведено за результатами аналізу відповідного законодавства України, що регламентує відносини в сфері туризму.

Крім того, здійснено характеристику норм туристичного права відповідно до визначеної в статті класифікації. Водночас запропонована класифікація норм туристичного права не є вичерпною. Залежно від наукових підходів можна сформулювати й інші класифікаційні ознаки.

Ключові слова: туристичне право, норма туристичного права, туризм, туристичні правовідносини, туроператорська діяльність, турагентська діяльність.

Резюме

Опанасюк Н.А., Мельник И.Л. Нормы туристического права Украины: понятие, признаки и структура.

В статье исследованы проблемы становления туристического права Украины, а также первичной его категории – норм туристического права. В частности, определено понятие, признаки и структуру норм туристического права, а также предложена их классификация по различным признакам.

Определено, что структура нормы туристического права, с точки зрения ее логического построения, представлена трехэлементной архитектурой правовой нормы, в соответствии с чем она состоит из диспозиции, гипотезы и санкции. Примеры структуры туристической правовой нормы приведены по результатам анализа соответствующего законодательства Украины, регламентирующего отношения в сфере туризма.

Кроме того, осуществлена характеристика норм туристического права в соответствии с предложенной в статье классификацией. Однако рассмотренная классификация норм туристического права не является исчерпывающей. В зависимости от научных подходов можно сформулировать и другие классификационные признаки.

Ключевые слова: туристическое право, норма туристического права, туризм, туристические правоотношения, туроператорская деятельность, турагентская деятельность.

Summary

Nataliia Opanasiuk, Iryna Melnyk. Norms of the tourist law of Ukraine: concepts, signs and structure.

The article deals with the problems of becoming a tourist law of Ukraine, as well as its primary category – the rules of tourist law. In particular, the concept, features and structure of the rules of tourist law are defined. The classification of the rules of tourist law according to different characteristics. It is established that the structure of the norm of tourist law from the point of view of its logical construction is represented by the three-element architectonics of the legal norm, according to which it consists of disposition, hypothesis and sanction. The examples of the structure of the tourist legal norm based on the results of the analysis of the current normative legal acts of Ukraine governing the relations in the sphere of tourism are given. The characteristic of the norms of tourist law according to the proposed classification is made.

In addition, it is noted that the complex branch of tourism law in systemic-structural architecture is differentiated both in terms of the dialectical combination of public and private law, and in terms of synergetic of substantive and procedural rules within the framework of tourist law. After all, any substantive norm requires its proper and effective procedural fixing and provision, which reinforces the basic general laws of formation of a complex branch of tourist law as a broad, multi-objective, interdisciplinary determined legal phenomenon of mixed type.

The logical conclusion is that modern political-legal and socio-economic processes and global challenges lead to significant changes in law-making and actualize problems of formation, development, organization and functioning of complex branches of law in the legal system of Ukraine. This objectively determines the significant changes in the system of law, the emergence of new branches of it, integrative legal entities, including the cross-sectoral nature. Among them, the set of legal norms that regulate public relations in the sphere of tourism play an important role. Accumulating various activities related to the creation, distribution, exchange and con-

sumption of the tourism product, as well as the corresponding resources, markets, public institutions, the scope of legal regulation is expanding and, as a result, a relatively independent new branch of law – tourism, is formed. In this context, it is logical to study its primary category – the rules of tourist law.

Therefore, the study of the rules of tourist law, the definition of the concept, features and structure of the rules of tourist law, as well as their classification on various grounds will strengthen our assertion about the separation of the complex branch of tourist law in the domestic system of law. It is also an important step that will lead to a revival of sound scientific research in this field, on the basis of which it would be advisable to reform the legislation in the field of tourism, which would meet the real challenges of today.

Key words: travel law norm tourism law, tourism, travel relationship, substantive rules, procedural rules, tour operator activity, travel agent activity.